

თამთა ამირანაშვილი*

მარგარეტ ედვუდის „ორიქსი და კრეიკი“
– პოსტჰუმანისტური რეალობა
ბიოტექნოლოგიურ ეპოქაში

ბოლო ორი ათწლეულია ლიტერატურულ და სამეცნიერო კვლევებს ერთ ქრილში განიხილავენ. მეცნიერებისა და ჰუმანიტარული საგნების დიქტომია არ ახალია, მათ შორის მჭიდრო კავშირი ჯერ კიდევ შუა საუკუნეებშია შესამჩნევი გოლემის, ჰომუნკულუსისა და ავტომატების ხანგრძლივი ლიტერატურული მოტივებით, რაც მოგვიანებით დაგვირგვინდა დოქტორ ფრანკენშტაინის მიერ შექმნილი ურჩხულითა და მისი ვარიაციებით, დოქტორ მოროს მხეცი ადამიანებით, რობოტებით, ანდროიდებით, კიბორგებითა და სხვა პოსტჰუმანებით.

დღესდღეობით მეცნიერებისა და ლიტერატურის ურთიერთობამ ბიოტექნოლოგიაზე კონცენტრირებული დისკურსი წარმოქმნა, რომლის მთავარი მოტივი ბიოტექნოლოგიურ სამყაროში ადამიანური იდენტობის გარდაქმნის შესწავლაა. ხშირად პოსტ-აპოკალიპტური ფონის გამოყენებით, ბიოტექნოლოგიური დისტოპიები მოიცავს მთელ რიგ თემებს: ადამიანობის არსის განსაზღვრა პოსტჰუმანიზმის ეპოქაში, გიჟი მეცნიერის ჰიბრისი, ევგენიკა, კლონირება, გენეტიკური ინჟინერია, გენდერი და ეკოლოგიური/გარემოსდაცვითი საკითხები, კიბერსივრცე/თამაშები, გლობალიზაცია და გვიანი კაპიტალიზმის მულტინაციონალური კორპორაციები, რომლებიც ნაციონალურ სახელმწიფოებს ძირს უთხრიან, სოციალური უთანასწორობები, ტოტალიტარიზმი, ზედამხედველობა, რელიგია, ენისა და მედიის კრიტიკა.

ბრიტანელი გენეტიკის პროფესორმა, ჯონ ბ.ს. ჰალდეინმა შეამჩნია, რომ ბიოლოგები, განსაკუთრებით კი გენეტიკოსები, თავიანთი აღმოჩენებისთვის მწვავე კრიტიკას იმსახურებენ¹. ამ იდეას ლარს შმაინკიც ავითარებს, ის განმარტავს, რომ ბიოლოგიური ან გენეტიკური ინოვაციები ერეტიკოსობადაა მიჩნეული, რადგან ისინი ადამიანებს მათ ბუნებრივ მდგომარეობას აშორებს და ღვთაებრივ საწყისს უპირისპირდება². გენეტიკური ინჟინერიის პროგრესი ეჭვის ქვეშ

* ფილოლოგიის დოქტორი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. <https://orcid.org/0009-0004-0659-0088>

¹ Haldane, 1924, 44.

² Schmeink, 2016, 2.

აყენებს რწმენას ადამიანის გენომის ხელშეუხებლობის შესახებ, საზოგადოებაში შფოთვის ინვესტს შეუცნობელთან კონტაქტის და ღვთაებრივი საზღვრების გადალახვის გამო. გარდა ამისა, გენეტიკური მოდიფიკაციები გავლენას ახდენს იდენტობის, ადამიანის შექმნისა და ევოლუციის შესახებ ფუნდამენტური ცოდნისა და რწმენის შესახებ, რის გამოც ის მწვავე რეაქციას იწვევს.³

დღეს პოსტჰუმანიზმის თეორია ცხარე დისკუსიის საგანია. ფილოსოფოსები და მეცნიერები აქტიურად განიხილავენ ახალი ადამიანის მახასიათებლებს, რომელიც თანამედროვე სამეცნიერო მიღწევების პროდუქტი იქნება. გენეტიკური ინჟინერიის, ნანოტექნოლოგიისა და რობოტიკის სწრაფმა განვითარებამ წარმოშვა საჭიროება გადავავასოთ რას ნიშნავს იყო ადამიანი, რა კრიტერიუმებია საჭირო იმისათვის, რომ ადამიანად ითვლებოდეს? ქეთრინ ჰეილსი ნაშრომში „როგორ გავხდით პოსტადამიანები“ (*How We Became Posthuman*) აღნიშნავს, რომ ლიტერატურული ტექსტები პოსტჰუმანისტურ თეორიებს მატერიალურ ფორმას აძლევენ. ჰეილსი ხაზს უსვამს, რომ პოსტჰუმანისტური იდენტობა გარეგნულ ფიზიკურ ცვლილებებზე მეტად ცნობიერებისა და თვითშეგნების ტრანსფორმაციასთანაა კავშირში⁴.

მიუხედავად იმისა, რომ კანადელი მწერალი მარგარეტ ეტვუდი სახელგანთქმულია ლექსებითა და რომანებით, ალბათ ბევრისთვის წარმოუდგენელია, მაგრამ ის მეცნიერებისადმი ინტერესითაც გამოირჩევა, რაც გარკვეულწილად მისი ოჯახური წარმომავლობითაა განპირობებული – მისი მამა მუშაობდა ენტომოლოგად, ხოლო ძმა ნეიროფიზიოლოგად. დღესაც ეტვუდი აქტიურად აგროვებს ინფორმაციას სამეცნიერო და ტექნოლოგიური განვითარების შესახებ. მართალია, მისი მრავალი ქმნილება მეცნიერების კრიტიკას შეიცავს, მაგრამ მწერალი სულაც არაა უარყოფითად განწყობილი მეცნიერების მიმართ, ის გვაფრთხილებს იმ ფატალური შედეგების შესახებ, რომლებიც მაღალი ტექნოლოგიებით ახლად მოპოვებული ცოდნის დაუფიქრებლად გამოყენებას მოსდევს.

ეტვუდის მეცნიერებით გატაცება თვალსაჩინოდ ჩანს მისი მხატვრული ნაწარმოებების მთელ სპექტრში, განსაკუთრებით აღსანიშნავია *სიცოცხლე ადამიანთა მოდგამდე* (*Life Before Man*) და *კატის თვალი* (*Cat's Eye* (1988)), ალბერტ აინშტაინის რელატივიზმის თეორიისა და კვანტური მექანიკის კონცეფციებს მწერალი ქალთა უფლებების დაცვის მეტაფორულ ხერხებად წარმოგვიდგენს⁵. სწორედ „ორიქსსა და კრეიკში“ გვარწმუნებს მწერალი, რომ მეცნიერება და ლიტერატურა – რომლებიც ტრადიციულად იზოლირებულ ინტელექტუალურ სფე-

³ Škrovan, 2024, 47.

⁴ Hayles, 1999, 47.

⁵ Arias, 2011, 382-383.

როებადაა მიჩნეული – უფრო მეტადაა ერთმანეთთან გადაჯაჭვული, ვიდრე ჩვენ გვგონია. იგი ამტკიცებს, რომ მხატვრული ლიტერატურის ავტორები სამყაროს, კაცობრიობისა და მომავლის კვლევისას მეცნიერის როლს ითავსებენ.

„ორიქსი და კრეიკი“ შლეგადამის ტრილოგიის პირველი რომანია, მას მოსდევს „წყალდიდობის წელი“ (*The Year of the Flood*) (2009) და „შლეგადამი“ (*Maddaddam*) (2013). სამივე მათგანი ეკოლოგიური კატასტროფის შესახებაა. კერძოდ, „ორიქსა და კრეიკში“ გენეტიკური მანიპულაციისა და მისი თანმდევი პროცესების შედეგებია აღწერილი. ამავდროულად, ის კავშირშია ბიოტექნოლოგიასთან, გარემოს დეგრადაციასთან და უკონტროლო მეცნიერული პროგრესის ეთიკურ დილემებთან. წინამდებარე ნაშრომის მიზანია მარგარეტ ეტვუდის რომანის „ორიქსი და კრეიკი“ პოსტჰუმანიზმის თეორიის მიხედვით ანალიზი, მასში განსხვავებული ბიოტექნოლოგიური ეპოქის თავისებურებების თავმოყრა და თანამედროვეობასთან შედარება, ბიოტექნოლოგიური ინჟინერიის გავლენით ადამიანის არსისა და დანიშნულების, მისი თვითაღქმის გარდაქმნის შესწავლა.

სტატიაზე მუშაობისას ვიხელმძღვანელებ ე.წ. **close reading** და ტექსტუალური ანალიზის მეთოდებით პოსტჰუმანიზმის თეორიასთან და ბიოტექნოლოგიასთან დაკავშირებული თემების, სიმბოლოებისა და ნარატივის ტექნიკის ამოსაცნობად. ასევე კონტექსტუალური მეთოდის გამოყენება საჭირო გახდა იმ ისტორიულ-კულტურული კონტექსტის აღსაწერად, რომლის დროსაც რომანი შეიქმნა. თავდაპირველად დავამუშავე პოსტჰუმანიზმის თეორიული ჩარჩო, რომლის საფუძველზეც ჩავატარე ტექსტის ანალიზი და საბოლოოდ ჩამოვაცალიბე რომანში აღწერილი ბიოტექნოლოგიური ეპოქის მახასიათებლები. პოსტჰუმანიზმის თეორიის ჩამოყალიბება ძირითადად კავშირშია შემდეგი ორი თეორეტიკოსის სახელთან: როზი ბრაიდოტი, რომლის ნაშრომები *პოსტადამიანი* (2013) და *პოსტადამიანის ცოდნა* (2019) ანთროპოცენტრიზმს ეჭვით უცქერის და სპინოზას ფილოსოფიასა და ფემინისტურ თეორიას ეყრდნობა; ხოლო კეთრინ ჰეილსი ნაშრომით *როგორ გავხდით პოსტადამიანები* პოსტჰუმანიზმის თეორიას უყრის საფუძველს. მასში საუბარია ადამიანის და მექანიკურ არსებებს შორის განსხვავებაზე. თუმცა წარმოდგენილ სტატიაში ბიოტექნოლოგიური სამყაროს ნაკლოვანებების შესასწავლად გამოვიყენე ფრენსის ფუკუიამას ნაშრომი „ჩვენი პოსტჰუმანისტური მომავალი, ბიოტექნოლოგიური რევოლუციის შედეგები“ (*Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution*). წინამდებარე სტატიაში მარგარეტ ეტვუდის რომანის გაანალიზება ფრენსის ფუკუიამას მოსაზრებების მიხედვით წარიმართება.

შული ბარზილაი „ორიქსა და კრეიკს“ ინგლისური ტრადიციის ისეთ ცნობილ ლიტერატურულ შედეგებთან აკავშირებს, როგორიცაა უილიამ შექსპირის

ჰამლეტი, უილიამ დეფოს რობინზონ კრუზო და მერი შელის ფრანკენშტაინი. მან ასევე მიუთითა, რომ ეტჰუდის რომანი სამეცნიერო ფანტასტიკისა და ბილდუნგსრომანის ელემენტებს შეიცავს. მრავალი კრიტიკოსის აზრით, ეტჰუდის „ორიქსი და კრეიკი“ დისტოპიური რომანია, ჟანრი, რომელიც მწერალმა მხევლის ნიგნსა (1985) და მოგვიანებით ბრმა მკვლელში (2000) უკვე გამოიყენა⁶. „ორიქსი და კრეიკი“ მართლაც შეესაბამება დისტოპიური რომანის ჟანრის პოეტიკას, თუმცა თვითონ მწერლის მოსაზრებით, „ორიქსი და კრეიკი“ ზედმეტად რეალისტურია, ვინაიდან ის ბიოგენეტიკის, კლონირებისა და ადამიანის გენომის საბოლოო სეკვენირების (დნმ-ის **სეკვენირება** არის დნმ-ის ფრაგმენტში არსებული ნუკლეოტიდების (ადენინების, თიმინების, ციტოზინებისა და გუანინების) მიმდევრობის განსაზღვრის პროცესი) უახლეს ექსპერიმენტებს ასახავს. სწორედ ამიტომ ეტჰუდი ამტკიცებს, რომ ის სპეკულაციურ ფანტასტიკას წერს, ვინაიდან ხსენებული რომანი გალაქტიკათაშორის კოსმოსურ მოგზაურობას, ტელეპორტაციას, მარსელებს არ შეიცავს, მასში ისეთი არაფერია, რაც უკვე გამოგონებული არაა. ამრიგად, მიუხედავად იმისა, რომ „ორიქსი და კრეიკი“ შეიძლება მივიჩნიოთ როგორც დისტოპიად და სამეცნიერო ფანტასტიკად, ის სპეკულაციური ფანტასტიკაცაა (სპეკულაციური ფანტასტიკა ქოლგა ტერმინია, მასში ერთიანდება ისეთი ქვეჟანრები, როგორიცაა სამეცნიერო ფანტასტიკა, ფენტეზი, დისტოპია, ის მოიცავს თემატიკას მომავლის ტექნოლოგიების, მაგიური რეალიზმის, ალტერნატიული ისტორიისა და ზებუნებრივ ელემენტებს), რადგან ისეთ რეალურ მეცნიერულ და ტექნოლოგიურ მიღწევებს ასახავს, რომელიც ოცდამეერთე საუკუნის მკითხველისთვის ნაცნობი და გასაგებია.

სლავომირ კუჟნიცკი აღნიშნავს, რომ ეტჰუდი სპეკულაციური ფანტასტიკის ნაწარმოებების განხილვისას ქმნის ტერმინს „უსტოპია“ (*ustopia*). აერთიანებს რა უტოპიასა და დისტოპიას, მწერალი ამჟღავნებს სპეკულაციური ფანტასტიკის უნარს გამოხატოს როგორც კაცობრიობის იმედით აღსავსე მომავალი ასევე აპოკალიფსური აღსასრული⁷. იმის ნაცვლად, რომ სპეკულაციური ნარატივების მეშვეობით თანამედროვე სამყაროს პრობლემებს დააღწიოს თავი, ეტჰუდი ამ წარმოსახულ სცენარებს უკვე მიმდინარე სამეცნიერო და ტექნოლოგიური მიღწევების საჩვენებლად იყენებს⁸. გენეტიკური ინჟინერიის ასპექტების სპეკულაციურ ფიქციაში ასახვისას მწერალი აღწერს საზოგადოების კლასობრივი დიფერენციაციის გაღრმავებას, მაღალი ტექნოლოგიების დაუდევარი გამოყენების

⁶ Mosca, 2013, 38.

⁷ Kuznicki, 2017, 17.

⁸ Škrovan, 2016.

შედეგად გარემოს განადგურებას, ცოცხალი არსებისადმი როგორც ვაჭრობის საგნისადმი მოპყრობას და სვამს მორალურ კითხვებს გენეტიკურად შეცვლილი არსებების უფლებების შესახებ.

„ორიქსი და კრეიკი“ მარგარეტ ეტვუდის წინანდელი ნაწარმოებებისგან განსხვავებით არალინეალური სტრუქტურით გამოირჩევა, მასში დროის ორი პლანია: აპოკალიფსის წინა –წარსული და აპოკალიფსის შემდგომი – აწმყო, მთავარი გმირი და ასევე მთხრობელი თოვლის კაცი (ადრე ჯიმის სახელით ცნობილი) წარსულსა და აწმყოს შორის დამაკავშირებელი რგოლია. მთხრობელ თოვლის კაცს გადარჩენილის ტიპურად კანადურ პოზაში ვხვდებით, ის ხეზეა, გაურბის ისეთ საშუაშო მტაცებლებს, როგორებიცაა მგელძაღვრები (მგლისა და ძაღლის ჰიბრიდები). მისი პოზა დარვინულ თემას გახსენებს ადამიანის ხიდან ჩამოსვლისა, მაგრამ შებრუნებული სახით, თავისი მაიმუნი წინაპრებისგან განსხვავებით თოვლის კაცი ხიდან კი არ ჩამოვიდა, პირიქით ხეზე დაბრუნდა. ჯიმი მის ადრეულ ლიტერატურულ წინაპარს რობინზონ კრუზოსაც გვაგონებს, რომელიც ასევე თავს ხეზე ასვლით იცავდა. ფლეშბექების მეშვეობით ვეცნობით არა მხოლოდ ჯიმის პირად ცხოვრებას, არამედ აპოკალიფსის წინა პერიოდის თავისებურებებსაც. წიგნის სახელწოდება ჯიმის ორ საუკეთესო მეგობარს უკავშირდება: გლენი/კრეიკი, ბიოგენეტიკის ინჟინერი და ორიქსი, ორივე მეგობრის სიყვარულის საგანი. ორივე ბიჭი პოსტჰუმანისტურ სამყაროში ცხოვრობს და ორივე განსხვავებულად აღიქვამს სამყაროს – ჯიმი უზომოდ შეშინებულია მზარდი სოციალური უთანასწორობით და ყველაფრის მიმართ კაპიტალისტური უტილიტარული მიდგომით. კრეიკი, მეორეს მხრივ, ღრმად არის დაინტერესებული გენეტიკური ინჟინერიით (ცხოველების, ბუნების და თვით ადამიანების), მას სურს ახალი გამოგონებები ადამიანთა მიზნებს მოარგოს. ეტვუდი სამოთხელის პროექტის ამ სამ მონაწილეს წარმოადგენს როგორც ქრისტიანულ წმინდა სამებას, უფლის ავტორიტეტი მეცნიერებამ ეფექტურად შეცვალა. კრეიკი იღებს მამის როლს, თოვლის კაცი მსხვერპლი ძის და იმანენტური ლოგოსის და ორიქსი, სულიწმიდის როლს.

წიგნის ბოლოსთვის მთელი სამყარო თავდაყირა დგას, სახეობათა გადაშენების შესახებ კომპიუტერული თამაში, რომელსაც ჯიმი და კრეიკი ბავშვობაში თამაშობდნენ, რეალობად იქცა. საბოლოოდ ადამიანები იმ ვირუსით იხოცებიან, რომელიც ორიქსმა სრულიად გულუბრყვილოდ კრეიკის ბრძანებების შესაბამისად უნებლიედ გაავრცელა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნე, ფრენსის ფუკუიამა ნაშრომში „ჩვენი პოსტჰუმანისტური მომავალი, ბიოტექნოლოგიური რევოლუციის შედეგები“ აღნიშნავს, რომ თანამედროვე ბიოტექნოლოგია ადამიანურ ბუნებას მნიშვნელოვან საფრ-

თხეს უქმნის და მას ნელ-ნელა ისტორიის „პოსტკუპანისტურ“ ეტაპზე⁹ გადავყავართ. ფუკუიამა ამ საფრთხეს სამი მიმართულებით ხედავს: პირველი, ახალი მედიკამენტების შექმნა და ფარმაცევტული კომპანიების უნარი მედიკამენტები მომხმარებლების ინდივიდუალურ საჭიროებებს მოარგოს; მეორე, ლეროვანი უჯრედების კვლევის მიღწევები მეცნიერებს საშუალებას აძლევს ორგანიზმის ყველა ქსოვილი აღადგინონ, ცხოველები ახალი ორგანოების მიმწოდებლებად გამოიყენონ; მესამე, ემბრიონებს უამრავი გენეტიკური კვლევა და მანიპულაცია უტარდება მომავალი თაობების გაუმჯობესებისთვის. ფუკუიამა შიშობს, რომ გენური ინჟინერია და ტექნოლოგიების განვითარება სოციალურ უთანასწორობას წარმოშობს. გაჩნდება გენეტიკურად „ძლიერი“ და გენეტიკურად „სუსტი“ კლასები, ერთ დროს ხელოვნურად დაპროგრამებული მახასიათებლები მემკვიდრეობით გადაეცემა თაობებს და თანასწორობის იდეას საფუძველი შეერყევა⁹.

ფუკუიამას ვარაუდი ეტვუდის რომანში მართლდება. „ორიქსი და კრეიკი“ უაღრესად დიფერენცირებული საზოგადოებაა აღწერილი, რომლის გახლეჩა ადამიანთა გონებრივი შესაძლობების მიხედვით მოხდა. მომავლის ამერიკაში მოსახლეობა ორ ნაწილადაა გაყოფილი - პრივილეგირებული ელიტა იზოლირებულ კომპაუნდებში ცხოვრობს, ხოლო დაბალი ფენა ე.წ. პლელანდიებში, დაბინძურებულ ქალაქებში, სადაც ქაოსი და უნესრიგობა სუფევს. პოსტ-აპოკალიფსური ამერიკის შეერთებული შტატების დისტოპიური საზოგადოება მატერიალისტური და ჰედონისტურია, ის ექსტრემალური კონსუმერიზმით ხასიათდება.

ეტვუდის მხატვრულ ქმნილებაში არა ერთი ეპიზოდია, რომელიც მინიშნებას შეიცავს კომპანიების არაეთიკური ქმედებების შესახებ, კერძოდ ისინი ხელოვნურად ავრცელებენ ვირუსებს და მედიკამენტებსაც წარმატებით ასაღებენ. ასევე გავრცელებული პრაქტიკაა გარეგნობის გამაუმჯობესებელი წამლების დამზადება, მაგალითად, კუნთების გამმაგრებელი, გამახალგაზრდავებელი, ლიბიდოს გამაუმჯობესებელი. ჯიმის მამა თავს იწონებს, რომ შექმნა წამალი, რომელიც ძველ ეპიდემიის ახლით ანაცვლებდა; ის არ ახსენებს შესაძლო გვერდით ეფექტებს და ყურადღებას ამახვილებს წარმატების შემთხვევაში მიღებულ მატერიალურ ჯილდოზე. მისი თქმით, ნებისმიერი შეძლებული და ოდესღაც ახალგაზრდა, ლამაზი ქალი ან კაცი გაყიდდა თავის სახლს, შვილებს და სულს. ჯიმის დედა უკმაყოფილოა, რომ მამა ადამიანების სისუსტეებით სარგებლობს და ახსენებს მას მის ძველ იდეალებს, მისწრაფებებს ხალხის ცხოვრების გაუმჯობესების შესახებ. ჯიმის მამას მშვენივრად ახსოვს თავისი

⁹ Fukuyama, 2003, 7.

იდეალები, მას უბრალოდ პოსტჰუმანისტურ სამყაროში აღარ ძალუძს მათი განხორციელება. ადამიანი ისე მიდის იდეალების წინააღმდეგ, თითქოს ეს სრულიად ნებაყოფლობითია.

ჯიმის მშობლები გასაიდუმლოებულ პროექტებზე მომუშავე კომპანიების თანამშრომლები არიან. როგორც მოგვიანებით გაირკვევა, მამას კომპანია საბოლოოდ წარმატებით შეასრულებს კორტიკალური ქსოვილის ტრანსგენურ ღორში ჩანერგვას, ღორის ამ სახეობას მოგვიანებით ღორილას უწოდებენ. ეს გამოგონება ჯიმის ოჯახში დაპირისპირებას იწვევს, რადგან დედა უკვე ყოფილი მეცნიერია, ის იაზრებს მეცნიერებზე დაკისრებულ პასუხისმგებლობასა და ვალდებულებებს, იკავებს ეთიკურ პოზიციას და საბოლოოდ ცხოველებისა და ორგანული პროდუქტების დამცველად გვევლინება. შესაძლოა ზემოთ აღწერილი მოვლენა ფანტასტიკად მოგვეჩვენოს, მაგრამ მრავალორგანოვანი ღორი რეალურად არსებობს, თუმცა მეცნიერებს ჯერჯერობით კორტიკალური ქსოვილი არ ჩაუნერგავთ.

გენეტიკურად მოდიფიცირებულ პროდუქტებსა და ბიოგენეტიკურ ექსპერიმენტებს ეტყუდი რომანში დიდ ყურადღებას უთმობს. გენეტიკური ინჟინერიის განვითარება, იქნება ეს სოფლის მეურნეობის ბიოტექნოლოგია თუ ადამიანის გენეტიკური მანიპულაცია, საფრთხის შემცველია. რაც შეეხება პირველს, გენეტიკურად მოდიფიცირებულ პროდუქტებს, რომანში ამ პრაქტიკის წინააღმდეგ მზარდი აღშფოთებაა ყავის წარმოებასთან მიმართებაში. სკოლის დამთავრების შემდეგ ჯიმი და კრეიკი შვებულებას კრეიკის ბიძა პიტთან ერთად ატარებენ. ჯიმი იხსენებს, რომ ეს იყო ზაფხული, როცა გენეტიკურად მოდიფიცირებული ყავის ომები მიმდინარეობდა. მსგავსი პროტესტები, ძირითადად თანამედროვე მოვლენებს ეფუძნება, მაგალითად აშშ-ში კამპანიებია გენეტიკურად მოდიფიცირებული სიმინდის, სოიოსა და პომიდვრის წინააღმდეგ¹⁰.

ფუკუიამა მთელ თავს უთმობს გენეტიკური ინჟინერიის შედეგებს, ხოლო ეტყუდის რომანი, მთლიანად ბიოტექნოლოგიის და გენური ინჟინერიის შედეგების აღწერას ეთმობა. ფუკუიამა და ეტყუდი ერთად ითვალისწინებენ, რომ სოფლის მეურნეობის გენეტიკური მოდიფიკაციის შემდეგ – რომელიც „ორიქსისა და კრეიკის“ ფინალში თითქმის ყველა კულტურას შეეხება – ადამიანის გენეტიკური ინჟინერია წარმოადგენს გარდაუვალ საბოლოო ეტაპს. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე კვლევა შორს არის ადამიანის DNA-ს იმ მოდიფიკაციების მიღწევისგან, რასაც კრეიკი რომანში ასრულებს, ადამიანის გენომის პროექტის ადრეული დასრულება 2000 წლის ივნისში ადასტურებს მეცნიერული პროგრესის

¹⁰ Arias, 2011, 389.

სწრაფ ტემპს ამ სფეროში, რაც მიუთითებს, რომ საზოგადოება უნდა მოემზადოს პოსტადამიანთან შესახვედრად¹¹.

ეტვუდის რომანის პოსტადამიანები, პოსტ-აპოკალიპტური სამყაროს ახალი ბინადრები ე.წ. კრეიკანელები (კრეიკის შვილები), გენეტიკურად მოდიფიცირებული ადამიანის სახეობაა. მათთვის დამახასიათებელია ულტრაიისფერი რადიაციის მიმართ მდგრადი კანი, მწერების მოსაგერიებელი სისტემა, მცენარეების მონელების უპრეცედენტო შესაძლებლობა, ასევე თვითგანკურნების უნარი კატებისთვის დახასიათებული კრუტუნის მეშვეობით. თუმცა, კრეიკანელებს აქვთ თავისებურებები, რაც ნაკლოვანებად შეიძლება ჩაითვალოს მაგალითად, გამრავლება ემოციური შინაარსისგან დაცლილია. ისინი წერა-კითხვის უცოდინრები არიან და არ გააჩნიათ ანალიტიკური აზროვნების უნარი, ისე არიან დაპროგრამებული, რომ ოცდაათი წლის ასაკში უეცრად, ავადმყოფობის გარეშე კვდებიან. სამაგიეროდ, არ განიცდიან სიბერის თანმხლებ შფოთვებს. კრეიკანელების მარტივი საჭმლის მომნელებელი სისტემა საკვებ რესურსებზე მათ დამოკიდებულებას ამცირებს, მაგრამ ამავედროულად აძლიერებს მათ დამოუკიდებლობასა და გარემოსთან თავსებადობას. კრეიკანელების შეჯვარების თავისებური ქცევა მოსახლეობის რაოდენობის კონტროლისთვისაა გამიზნული. კრეიკანელების ინტელექტის შეზღუდვა გამომდინარეობს კრეიკის რწმენისგან, რომ ძალადობა და კორუფცია მოაზროვნე ადამიანის თანმდევი. ადამიანური ამორალობა მათთვის გაუგებარია, ვერ იგებენ ტყუილის, ქურდობის, ღალატის არსს. ჯიმის მცდელობა აუხსნას კრეიკანელებს მაგალითად, მანქანის, ან ტოსტის ცნება, წარუმატებელი აღმოჩნდება. ჯიმი ხვდება, რომ კრეიკანელებისთვის მისი სახელი თოვლის კაცი უბრალოდ ორი სიტყვაა, მათ არც თოვლის მნიშვნელობა იციან და არც კაცის. მნიშვნელოვანია, რომ ყველა ეს თვისება კრეიკის მიერ განზრახაა შექმნილი, იგი უტოპიური იდეით ხელმძღვანელობდა და სრულყოფილი საზოგადოების შექმნას ესწრაფოდა. შედეგად მივიღეთ მშვიდობისმოყვარე უწყინარი პოსტადამიანის სახეობა. კრეიკმა ადამიანის გენეტიკური კოდი გადანერა, მან სრულყოფილი პოსტადამიანები კრეიკანელები ადამიანური დესტრუქციის ისტორიული ციკლის დასასრულებლად შექმნა. რომანის ბოლოს ცხადი ხდება, რომ კრეიკის მცდელობა გაანადგუროს ყველა ადამიანური თვისება, რომელსაც ის პოტენციურად დესტრუქციულად მიიჩნევს – რელიგია, ხელოვნება, სიზმრები, მუსიკა, ძალადობა და სექსუალური ლტოლვა – წარუმატებელი აღმოჩნდა. კრეიკანელები ხელოვნების, სიმბოლური აზროვნებისა და რელიგიისადმი მიდრეკილების გრძნობის განვითარებას იწყებენ: სნოუშენის სახლში უსაფრთხოდ დასაბრუნებლად შექმნეს მისი

¹¹ იქვე.

კერპი, მის ირგვლივ წრეზე დგებიან, მღერიან და იმეორებენ სიტყვას, რომელიც „ამენს“ ჰგავს. ჯიმი იძულებულია კრეიკანელების ცნობისმოყვარეობა დააკმაყოფილოს. ის გარკვეულწილად ხელს უწყობს კრეიკის შესახებ მითების შექმნას, ვინაიდან კრეიკანელებს შთააგონა, რომ მათი შემქმნელი კრეიკია. ჯიმი კმაყოფილებით ამბობს, რომ ნებისმიერი სახის სიმბოლური აზროვნება კრეიკის შეხედულებით ნიშნავდა დაცემას, კრეიკანელები შემდეგ დაინწყებდნენ კერპების გამოგონებას, დაკრძალვებს, საფლავის გათხრას, ცოდვას, ეყოლებოდათ მეფეები და ისევ გაჩნდებოდა მონობა და ომი. შესაძლოა ეს ჯიმის გვიანი შურისძიებაა, რადგან სწორედ მან აქცია კრეიკი კრეიკანელების ღმერთად.

დღევანდელი ტენდენციების მსგავსად ბიოტექნოლოგიურ სამყაროში ინტერესი მიწოდდა ჰუმანიტარული მეცნიერებებისადმი, განსაკუთრებით კი ხელოვნებისადმი. რომანის დისტოპიურ სამყაროში ჯიმი იძულებულია თავისი სწრაფვა ხელოვნებისადმი უფრო „გამოყენებადი“ ისეთი სფეროთი ჩაანაცვლოს, რომელიც ყოველდღიური უნარების განვითარებაზეა ორიენტირებული. ასეთი კი რეკლამა აღმოჩნდება. თუ რამდენად დაეცა ჰუმანიტარული მეცნიერებები აშკარაა, თუ ჯიმის და კრეიკის უნივერსიტეტებს შევადარებთ. პირველი სწავლობს ძველ და მიტოვებულ სუნიან სტრუქტურაში, რომელიც თითქმის იშლება, განიცდის ოთახების, კურსების და პროფესორების ნაკლებობას, ხოლო ამ უკანასკნელის მდგომარეობა სრულიად საპირისპიროა. რეკლამის ჟანრი ყალბი მონაცემების ანალოგიური გახდა. ჯიმისთვის ეს ცნობილია, ვინაიდან თვითონ წერს სარეკლამო ტექსტებს. დღესაც იგივე ხდება, თანამედროვე ადამიანებმა იციან, რომ პროდუქციის აღწერილობას არ უნდა დაუჯერონ, ისევე როგორც ახალ ამბებს და პოლიტიკოსების კამპანიებს, ყველაფერი უპირობოდ არის გაფლენილი უსასრულო სიცრუით.

„ორიქსსა და კრეიკში“ ბუნებრივ სამყაროში აღარაფერია ბუნებრივი, ნაშლილია ზღვარი ბუნებრივსა და ხელოვნურს შორის, მაგალითად, შეიქმნა ჰიბრიდი ჯიშები მგელძაღვლები მაჩვზღარბები და ა.შ. პოსტჰუმანისტურ სამყაროში ადამიანი აღარაა გარემოს ნაწილი.

თანამედროვეობასთან უშუალო მსგავსება ჩანს შემდეგ ფაქტში – პოსტჰუმანისტურ სამყაროში ვითარდება ეკონომიკა, თუმცა ეს მოსახლეობაზე არ აისახება. თითქოსდა ბევრი რამ ადამიანების სასარგებლოდ კეთდება, პარადოქსია, მაგრამ დიდია იმ ადამიანების რიცხვი, ვინც სარგებლის გარეშე რჩება. როგორც ჩანს, თანხები საექვო სპეკულაციურ პროექტებზე იხარჯება.

კიდევ ერთი საშიშროებაა ე.წ. კომოდიფიკაცია, ფულის სანაცვლოდ მომავალი მშობლები შვილების გარეგნულ და შინაგან მახასიათებლებს ცვლიან. მა-

გალითად, ეტვუდის რომანში მშობლებს შეუძლიათ შეუკვეთონ სასურველი თვალის ფერი, კანის ფერი, სიმაღლე. და ბოლოს, ახალი არსებები სისტემისთვის მოსარგებადაა შექმნილი, ისინი ისე არიან დაპროგრამებული, რომ ერგებიან სახელმწიფო სტრუქტურას და არა პირიქით. სახელმწიფო კი არ ცდილობს ადამიანების სურვილების გათვალისწინებას, პირიქით ადამიანებს ცვლის იმგვარად, რომ ისინი სისტემას დაემორჩილონ.

ნაშრომში „ადამიანის ბუნების მომავალი“ (*The Future of Human Nature*) იუ-რგენ ჰაბერმასი თვლის, რომ გენეტიკურ ინჟინერიას კანონმდებლობა უნდა არეგულირებდეს. ის ასევე საუბრობს მორალისა და მეცნიერული ეთიკის შესახებ, ადამიანი თავის თავს თავისი ცხოვრების წარმმართველად უნდა აღიქვამდეს და სხვების ავტონომიურობასაც აღიარებდეს. ფუკუიამასაც მიაჩნია, რომ მეცნიერების დიდი მიღწევები ადამიანის ქცევას შეცვლის და საბოლოოდ ლიბერალურ დემოკრატიაზე იმოქმედებს. ფუკუიამაც ემხრობა იმ აზრს, რომ ბიოტექნოლოგიას სახელმწიფო უნდა აკონტროლებდეს, რადგან ის ადამიანისთვის ფიზიკურ თუ სულიერ საფრთხეებს შეიცავს¹². ჩვენ ვიმყოფებით წარმოუდგენელი რევოლუციის ზღურბლზე და გვმართებს სიფრთხილე რა დოზით გამოვიყენებთ უახლესი მეცნიერული კვლევის შედეგებს. მორალური კუთხით დაუშვებელია ადამიანის გენეტიკური კოდის ცვლილება და ღმერთის როლის მორგება. შესაძლოა გენეტიკური კვლევები ცოცხალი ორგანიზმების შესაქმნელად და შემდგომში მათი ორგანოებით სარგებლობისთვის იქნება გამოყენებული.

ამრიგად, მარგარეტ ეტვუდის „ორიქსი და კრეიკი“ ცხადყოფს, რომ დღეს მეცნიერულ თეორიებსა და ლიტერატურას შორის ბუნდოვანი საზღვარია. პოსტჰუმანიზმის თეორიის თანახმად, მარგარეტ ეტვუდის „ორიქსი და კრეიკი“ ადამიანთა და პოსტადამიანთა სახეობის დაპირისპირებას შეიცავს. მიუხედავად კრეიკანელების სრულყოფილი გარეგნობისა და უცოდველი ბუნებისა, ისინი გაჭრილი ვაშლივით გვანან ერთმანეთს. როგორც ჩანს, ბუნებრივი ადამიანის სილამაზე მის ინდივიდუალურობაში, აზროვნების უნარსა და ცოდვილ ბუნებაშია. ეტვუდი გვიჩვენებს, რომ როგორც აქამდე მიიჩნეოდა, სამყაროს ცენტრში სულაც არ დგას ადამიანი, თანამედროვე მეცნიერული მიღწევების გათვალისწინებით მისი ჩანაცვლება სრულიად მარტივად შეიძლება მოხდეს.

ჯიმი ანუ იგივე თოვლის კაცი ადამიანის იდენტობის პოსტჰუმანისტური კრიზისის შემცველია. სავარაუდოდ უკანასკნელი ადამიანი, ის გარდამავალი ეტაპია ძველ ანთროპოცენტრულ და ახალ პოსტჰუმანისტურ სამყაროებს შორის. მისი ჰუმანიტარული საგნებით გატაცება სრულიად არაპრაქტიკულია ბიოტექნოლო-

¹² Habermas, 2003, 21.

გიურ მომავალში, „სიტყვების ადამიანი“ ჯიმი, ისევე როგორც ბევრი მისი მსგავსი ჩვეულებრივი ადამიანი, ხელმოცარულია.

„ორიესი და კრეიკი“ გენეტიკური ინჟინერიის ეთიკურობაზე გვაფიქრებს, მარგარეტ ეტევუდი კონსუმერული საზოგადოების შექმნის საშიშროების შესახებ გვაფრთხილებს და ჩვენს მორალურ პასუხისმგებლობას გვახსენებს.

გამოყენებული სამეცნიერო ლიტერატურა

- Arias R., *Life After Man?: Posthumanity and Genetic Engineering in Margaret Atwood's Oryx and Crake and Kazuo Ishiguro's Never Let Me Go*, in: *Restoring the Mystery of the Rainbow: Literature's Refraction of Science*, Edited by V. Tinkler-Villani and C.C. Barfoot, Brill, 2011
- Fukuyama F., *Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution*, Picador, 2003
- Habermas J., *The Future of Human Nature*, Cambridge, Polity Press, 2003
- Haldane B.S., *Daedalus, or, Science and the Future: A Paper Read to the Heretics*, Cambridge, on February 4th, 1923, London, 1924
- Hayles N.K., *How We Became Posthuman, Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*, The University of Chicago Press, 1999
- Kuznicki S., *Margaret Atwood's Dystopian Fiction: Fire Is Being Eaten*, Cambridge Scholars Publishing, 2017
- Mosca V., *Crossing Human Boundaries: Apocalypse and Posthumanism in Margaret Atwood's Oryx and Crake and The Year of the Flood*, Università degli studi di Milano, 2013
- Schmeink L., *Biopunk Dystopias: Genetic Engineering, Society and Science Fiction*, Liverpool University Press, 2016
- Škrovan A., *Bioethics and genetic engineering in Margaret Atwood's Oryx and Crake*, *World Literature Studies*, Vol. 16, No. 2, 2024

Tamta Amiranashvili*

MARGARET ATWOOD'S „ORYX AND CRAKE“: POSTHUMAN REALITY IN A BIOTECHNOLOGICAL AGE

Abstract

This paper examines Margaret Atwood's 2003 novel *Oryx and Crake* through the lens of biotechnological development and posthumanist theory. This literary work describes a dystopian future where genetic engineering has fundamentally altered human genetic code and blurred the traditionally sharp boundary between natural and artificial. Through detailed text analysis, it becomes clear that Atwood's narrative simultaneously serves as both a warning and a critique of humanity's rapid technological development trajectory, particularly regarding genetic modification and corporate biopower issues.

The character Crake embodies posthumanist ambition—a scientist who creates a new species to replace flawed humanity—while protagonist Jimmy/Snowman presents a nostalgic human perspective, caught between old and new worlds. Through analysis of the relationships between Crake, Jimmy, and the genetically modified „Crakers” presented in the novel, the study reveals Margaret Atwood's vision regarding complex issues such as human essence, establishing boundaries between species, and biotechnological ethics.

Ultimately, *Oryx and Crake* reveals deep concern about biotechnology's potential to transform and, moreover, assume the role of God and completely recreate humanity. At the same time, the writer critiques the environmental and social complexities that might trigger such radical posthumanist scenarios as world destruction and repopulation of Earth with new posthuman species—the „Crakers.” The novel is not a simple moral judgment of current events; the writer has much to contemplate about human characteristics and those features worth preserving in a posthumanist world.

Keywords: Dystopian Novel, Posthumanist Theory, Biotechnological Era

* Doctor of Philology, Akaki Tsereteli State University. <https://orcid.org/0009-0004-0659-0088>